

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU ESCEPȚIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente: Pe un an: cor. 10. Pe $\frac{1}{2}$ an: cor. 5. În străin.: cor. 12. Numărul 50 bani.	REDAȚIA: Dr. Ioan Sâmpăleanu, Ștefan Roșianu, Dr. Victor Macaveiu, Dr. Alexandru Nicolescu și Dr. Alexandru Rusu.	Redacția și Admi- nistrația: »Cultura Creștină«. Balázsfalva.
---	--	--

Un nou cuvânt al Romei.

Cu datul de 28 Octomvrie c. Msgr. Raphael Scapinelli, nunițul apostolic din Viena, a trimis tuturor episcopilor catolici ai Ungariei o scrisoare, care merită deplina atențiune a întregii obște românești. Scrisoarea aceasta, pe care pentru importanța ei o dăm mai jos atât în originalul latinesc cât și în traducere românească, este în strânsă legătură cu bulla „Christifideles graeci“, și în special cu acele dispoziții ale ei, cari normează limba liturgică a vlădiciei de Hajdu-dorogh. Partea aceea din bullă, care se ocupă de acest lucru, și care a făcut mult sânge rău în tabera Ungurilor, sună precum urmează:

„Ce privește limba liturgică a acestei dieceze nou înființate, poruncim să fie greaca veche, iar cea vernaculă să se sufere singur în funcțiunile extraliturghice și în acelaș chip cum este iertat a se folosi de ea, amăsurat decretelor Sfântului Scaun, în bisericile de ritul latin. Și pentru ca preoții noiei dieceze amintite să aibă vreme de-a învăța limba greacă, încă trei ani, ce urmează imediat decretării ridicării acestei dieceze, se vor putea folosi de aceea limbă liturgică, care s'a întrebuințat până acum, fiind cu totul oprită limba ungurească, care, nefiind liturgică, nici când nu se poate întrebuința în sacra liturghie. Și pentru ca această ordinațiune a Sfântului Scaun să se observe cât mai conștientios, avem nădejde firmă, că guvernul Ungariei va da Sfînților Prelați, precum s'a legat în pact, tot ajutorul și conlucrarea stăruitoare.“

În aceste cuvinte se cuprinde cât se poate de clar gândul Romei, de-a nu îngădui introducerea în Biserică a limbei ungurești. Motivele, cari o îndeamnă la aceasta nu ne privesc acum, dar bucuria noastră — unica ce-o putem avea din toată episcopia de Hajdu-dorogh! — pentru acest gând al Romei, nu putem s'o tănuim nici de astă dată. Un singur moment n-și permis să scăpăm adecă din vedere, că dacă acest gând al Romei va fi susținut din partea ei cu toată energia, cum pe tot dreptul se poate nădăjdui în urma gestului rezolut cuprins în scrisoarea de care ne ocupăm, care vine ca un memento plin de înțeles încă înainte de executarea bullei, atunci primejdia națională ce ne amenință din partea noii episcopii pierde nespus de mult din proporțiile ei înspăimântătoare, și prin aceasta devine mai suportabilă și starea Bisericii noastre. Mai mult! Dacă Roma va veghiă statornic ca gândul său să se înfăptuească — și noi vom cercă din toate puterile, să o ajutăm în această muncă de liniștire a conștiințelor noastre românești —, inițiatorii mișcării hajdu-doroghiste vor fi cei dintâiu, cari vor regreta, că au presionat Roma să vină cu bulla de preconizare a noii episcopii, — precum s'a fixat aceasta încă în Nr. 13 (p. 409—10) al acestei reviste.

Mai avem însă și alt motiv pentru care ne bucurăm de noul cuvânt al Romei, care ne vorbește de astă dată prin nunțiul său dela Viena euharistică din Septemvrie. Este motivul, care din scrisoarea nunțiului se desprinde, ce-i drept fără cuvinte, dar mai convin gător, ca orice cuvânt, că lupta ce Blajul a purtat, fără să vină în fața lumii mari cu „soluțiile“ așa de impetuos cerute, nu a fost tocmai zadarnică. Tăcerea semnificativă a tuturor organelor maghiare de publicitate despre scrisoarea nunțiului, este și ea o dovadă mai mult, că chestia maghiarizării prin Biserica catolică nu va fi cea mai succesă mișcare de întărire a elementului maghiar.

Dee Dumnezeu, ca bucuria noastră să fie deplină!

REDAȚIA.

Illme ac Revme Domine.

Amplitudinem Tuam minime latet, in nonnullis Hungariae paroeciis abusum irrepsisse, lingua hungarica in liturgicis actionibus utendi, quae, cum liturgica non sit, nullimode qua talis adhiberi potest: eo vel magis quod saepe Apostolica Sedes illicitam hanc praxim damnaverit, eliminandamque praeceperit.

Cum vero noverit Beatissimus Pater, canonicas ad rem praescriptiones nondum in debitum cultum ubique revocatas, munus mihi imponere dignabatur, cum omnibus Regni Hungariae Reverendissimis Praesulibus voluntatem Suam in hac gravi materia communicandi.

Exoptat igitur et mandat Sanctitas Sua, ut a Reverendissimis locorum Ordinariis diligens investigatio fiat, ad hoc, ut, si forte in sua propria Dioecesi damnanda praxis adhuc vigeat, prudenter sed energice abusus undequaque perimere satagant, dignitatemque restituant linguae liturgicae, quae utique in liturgicis functionibus, juxta canonicas sanctiones unumquemque ritum respicientes, solummodo adhibenda est.

Ilustrme și Revme Domnule.

Prea Sfinției Tale de loc nu-i este ascuns, că în câteva parohii ale Ungariei s'a introdus abuzul de a se folosi în acțiunile liturgice de limba ungurească, care, nefiind limbă liturgică, nici decât nu se poate întrebuița ca atare: mai ales că Scaunul Apostolic a condamnat de multe ori aceasta practică neiertată, și a poruncit să fie eliminată.

Înțelegând adecă Preasfântul Părinte, că prescrierile canonice privitoare la acest lucru încă nu au fost considerate în tot locul cu reverința cuvenită, s'a îndurat a mă însărcina, să comunic voința Sa în această chestie însemnată Reverendisimilor Arhieriei ai regnului Ungar.

Sfinția Sa pofteste adecă, și poruncește, ca din partea Reverendisimilor Ordinari diecezani să se facă cercetare amănunțită, în scopul, că de cumva ar mai există în dieceza sa proprie practica condamnabilă, în mod prudent dar energic să se năzuească a stârpi din tot locul abuzurile, și să restituie demnitatea limbei liturgice, care singură are să se folosească în funcțiunile liturgice, potrivit cu sancțiunile canonice privitoare la singuraticele rituri.

Nec damnum aut offensio populi ex hoc rationabiliter timeri potest, cum hic tantum de liturgia et de lingua liturgica proprie sumptis agatur, in primisque de celebratione sacrosancti Missae sacrificii: ideoque sermo non sit de precibus publicis sed non liturgicis, et multo minus de privatis; nec de predicatione verbi Dei et christiana fidelium instructione, quae in lingua vernacula, qua populus utitur, tradenda est, quinimmo in diversis linguis, si una ab omnibus sufficienter non intelligatur. (Instructio S. Congregationis EE. et RR. ad Revmos Episcopos Hungariae data die 28 Maji 1896, N. IX.)

Haec in cleri et populi mentem revocare Reverendissimi Episcopi non omittant; et insimul christianam plebem doceant de gravissimis ac sanctissimis rationis momentis, quibus S. Sedes movetur in condendis ac tuendis legibus circa linguas in sacrosanctis mysteriis et divinis officiis adhibendas, ac de stricta obligatione, qua Pastores et ecclesiastici Ministri adstringuntur, omnem curam impendendi, ut sanctorum rituum sacrae liturgicae disciplinae puritas semper custodiatur et ubique servetur, secundum ejusdem S. Sedis sapientissima

Din aceasta nici nu se poate teme în mod rațional paguba sau scandalizarea popoului, de vreme ce aici se tractează numai de liturghie și de limba liturgică străns luate, și mai ales de celebrarea sfintei Jertfe liturgice: și deci nu e vorba de rugăciunile publice, dar neliturgice, și cu atât mai puțin de cele private; nici de predicarea cuvântului lui Dumnezeu și de instruarea creștinească a credincioșilor, care este de a se face în limba vernaculă, de care se folosește poporul, ba chiar și în mai multe limbi, dacă una nu ar fi de ajuns înțeleasă de toți. (Instrucțiunea S. Congregațiunii a EE. și RR. dată către Revmi Episcopi ai Ungariei în 28 Maiu 1896, nr. X.)

Episcopii să nu omită a reaminti aceste clerului și popoului; și în aceeași vreme să instrueze poporul creștin asupra motivelor grele și sfinte, de cari e condus Sfântul Scaun în stabilirea și apărarea legilor privitoare la limbile ce sunt de a se întrebuița la sfintele misterii și la oficiile divine, și asupra strănsei obligațiunii, de care sunt siliți Păstorii și Miniștri bisericești, să aibă toată grija, ca curățenia sfintelor rituri și a sacrei discipline liturgice să fie păzită totdeauna și păstrată în tot locul, amăsurat preaînțeleptelor decrete și a preapudentelor norme ale aceluiaș Sf. Scaun. Iar despre acele

decreta et prudentissimas normas. Circa vero ea, quae in hac re eis occurrerit sicut et de opportunis adhibitis remediis, iidem Reverendissimi Ordinarii ad S. Sedem referre, vel ad Apostolicam Nuntiaturam, non graventur.

Sciunt autem Reverendissimi Episcopi, Regium Gubernium Hungaricum, ut haec S. Sedis praescriptio de vernacula lingua in sacra liturgia nunquam adhibenda religiosissime observetur, Sacrorum Antistibus omne auxilium et assiduam operam, quemadmodum pacto se obstrinxit, fore collaturum.

Haec cum Amplitudine Tua, Summi Pontificis jussu, communico, et occasionem libenter arripio sensus reverentiae meae ac studii erga Te profitendi, quibus permaneo

Amplitudini Tuae

Viennae, ex aedibus Nuntiaturae
Apostolicae, die 28 mensis
octobris, anno 1912.

Addictissimus in Chr.
† **Raphael Archiep. Laodicen.**
Nuntius Apostolicus.

ce vor află în această cauză, precum și despre remediile oportune întrebuițate, aceiași Reverendisimi Ordinari să nu-și țină de greutate a referi la Sf. Scaun, sau la Nunțiatura Apostolică.

Să știe însă Revendisimii Episcopi, că guvernul reșesc ungar, va da Sfinților Arhieriei, precum s'a legat în tot ajutorul și conlucrarea stăruitoare, ca această poruncă a Sf. Scaun despre aceea, că limba vernaculă să nu se întreținbuințeze nici când în sacra liturghie, să se observe în modul cel mai religios.

Când comunic aceste cu Preasfinția Ta, din încredințarea Sumului Pontifice, cu plăcere mă folosesc de prilejul de a exprima simțemintele reverinței mele și ale afectului ce Vă păstrez, pe lângă cari rămân

Al Preafinției Tale

Viena, din palatul Nunțiaterei
Apostolice în 28 Octomvrie,
anul 1912

Cel mai adict în Hr.
† **Raphael Archiep. Laodicen.**
Nunțiu Apostolic.

Locuit-au Români în Ardeal pe timpul venirii Ungurilor?

— Nou răspuns d. Karácsonyi. —

Di I. Karácsonyi publică în numărul 187 al ziarului „*Tiszántul*» sub titlul »*Laktak-e 896-ban Erdélyben románok (oláhok)*?» un lung răspuns la articolul meu »*Locuit-au Români în Ardeal pe timpul venirii Ungurilor?*» apărut în numărul 8 al „Culturei Creștine“, în care cercam să combat argumentele aduse de dsa în broșura „Száz ezer baj, millio jaj egy tévedés miatt“ (1911) și în articolul „A románok (oláhok) bevándorlása és egyes román irok“, apărut în numărul 69 al aceluiaș ziar unguresc din Oradea mare, împotriva existenței noastre în Ardeal și Ungaria pe timpul venirii compatrioților Unguri. Argumentele d. Karácsonyi nici acum nu mă pot face să-mi schimb părerea, pe care, declar cu cea mai mare sinceritate, sunt gata a o schimba îndată ce mi-se va *dovedi*, că e greșită, ci m'am întărit și mai mult în convingerea, că în chestia aceasta atât de fundamentală pentru istoriografia română, adevărul e pe partea noastră.

Voiu cercă deci înc'odată să arăt valoarea dovezilor învățatului canonic și academician Karácsonyi, completând și în parte îndreptând cele scrise în numărul 8 al acestei reviste.

1. Întâiul argument împotriva teoriei despre existența neamului nostru în Ardeal pe timpul venirii Ungurilor îl vede d. Karácsonyi și acum în cartea împăratului bizantin C. Porphyrogenneta »*De administrando imperio*«, scrisă între 945—959. Dsa scrie din cuvânt în cuvânt următoarele: „Constantin (Porphyrogenneta) spune limpede în cap 40, că Ungurii și Pacinații sunt vecini; prin urmare între ei nu se află altă țară. În cap 37 Constantin scrie, că țara Pacinaților e vecină cu Uzia, Chazaria, Alania, Bulgaria, Rossia (Rusia), Turcia (Ungaria) și cu alte țări și apoi continuă: „Pacinația e departe de Uzia și Chazaria cale de 5 zile, de Alania cale de 6 zile, de Mordia cale de 10 zile, de Rossia cale de 1 zi, de Turcia cale de 4 zile și de Bulgaria cale de o jumătate de zi'....

Din cap 40 și 42 se vede, că sub cale de o zi Constantin înțelege 60 km. Calea de patru zile ar fi deci 240 km. și tocmai de 240 km. e și Ardealul măsurat, sau dela nord spre sud sau dela ost spre vest. Și fiindcă după espunerea lui Constantin

la 950 Pacinații locuiau la Dunărea de jos și la Siret, Ungurii în regiunile Timișului, Mureșului și Crișurilor, iar în ținutul Oltului nu locuiau nici unii nici alții, urmează că teritorul de 240 km. (dintre unguri și Pacinați) nu poate fi *decât Ardealul și comitatul Caraș-Severin*“. Așa argumentează d. Karácsonyi. Să vedem însă ce *sice Porphyrogenneta*, pe care dsa sau nu l-a cetit cu atențiune, sau nu l-a înțeles, sau.. datur et tertium, pe care din respect față de dsa nu-l pot pune pe hârtie.

Porphyrogenneta ne spune în cap 37 al scrierii amintite, că Pacinații sunt împărțiți în 8 triburi (*τρίβυται*). Acestea sunt: Ertem, Tzur, Gyla, Kulpee, Kharoboe, Talmat, Khopon și Tzopon. Patru triburi (Tzur, Kulpee, Talmat și Tzopon) locuiesc *dincolo de Dnipru* (*πέρα τοῦ Δανάπρουσ ποταμοῦ*), celelalte patru *dincoace de Dnipru* (*ὑπὲρ τοῦ Δανάπρουσ ποταμοῦ*). Tribul Khopon e vecin cu Bulgaria, *Gyla cu Turcia* (Ungaria), Kharaboe cu Rusia iar Ertem cu țările supuse Rusiei. În cap 40 ne spune despre Unguri, că locuiesc în regiunile Timișului, Tisei, Mureșului și Crișurilor și că sunt vecini la răsărit cu Bulgarii, de cari îi desparte Dunărea, la nord cu Pacinații (*πλησίαιονοι δὲ τοῖς Τοῦρκοις... πρὸς δὲ τὰ βόρειον οἱ παρξινναῖται*), la apus cu Francii și la sud cu Croații. Din espunerea lui Porphyrogenneta apare limpede, că teritorul de 240 km *nu trebuie căutat nici în comitatul Caraș-Severin nici în Ardeal sau cel puțin nu în întreg Ardealul, ci în alt loc*. Învățatul împărat bizantin înșiră triburile, cari locuiesc dincoace de Dnipru, în ordine *dela sud spre nord*. În sud, în regiunile Dunării de jos, aproape de Bulgaria, locuiea tribul (Giazi) — Khopon, dela acesta *spre nord tribul Gyla vecin cu Ungurii* (*πλησίαιονοι τῆ Τουρκία*). În alt loc același scriitor ne spune, cum am văzut, că Ungaria eră vecină *la nord* cu Pacinația. Astfel *locuința tribului Gyla trebuie să o căutăm în partea de miază-noapte a Moldovei, în Bucovina și în o parte a Galiției de azi* și prin urmare *teritorul acela de 240 km. încă trebuie să-l căutăm în partea nordică a Ardealului, în Maramurăș și Satmar*.

Pentru ce nu vorbește Porphyrogenneta și despre Români, dacă aceștia se aflau într'adevăr în Ardeal? Explicația e foarte ușoară. Tendența împărătescului autor a fost, cum ne-o spune însuș în duioasa prefață a acestei scrieri, *să arate fiului său cari popoare și întru cât pot fi primejdioase ori folositoare pentru imperiul bizantin, ca astfel să știe cum să porceadă*

față de ele. Acesta e punctul de mănecare alui Porphyrogenneta și din acest punct de vedere trebuie să-l judecăm și noi. Românii însă nu erau un popor cu o organizație puternică și nu erau un popor atât de numeros încât să fi putut fi de folos sau să fi putut primejdui bunăstarea imperiului bizantin și de aceea autorul nu avea nici un interes să vorbească fiului său și despre ei. Tăcerea lui Porphyrogenneta nu poate fi adusă ca mărturie împotriva existenței poporului nostru la nordul Dunării, pentru că atunci ar trebui să negăm existența lui și în sudul acestui fluviu deoarece Porphyrogenneta nici aci nu-l amintește!

Ce rost are citarea cuvintelor „*Δάκες οἱ νῦν πατζινακίται λεγόμενοι*“ (Dacii cari acum se numesc Pacinați) din vestitul Lexicon alui Suidas scris pe la jumătatea veacului al X-lea, nu înțeleg. Din ele vedem, că în Moldova și Muntenia locuiau Pacinați și că Suidas nu știa cine sunt acestia, căci altfel nu i-ar face Daci.

Un alt argument important, cu care vrea dl Karácsonyi să dovedească, că Ardealul în secl. X și XI eră nelocuit, este o legendă despre luptele sf. Ladislau cu Cumanii. Legenda aceasta ne povestește, că sf. Ladislau urmărind o ceată de Cumani a ajuns cu oastea în cea mai mare mizerie, fiind amenințat să moară de foame. Sfântul începe a se ruga lui Dumnezeu și îndată apar, în urma rugăciunii, o mulțime de bouri și cerbi și vânând câțiva și-au stâmpărat foamea. Atât lipsa de nutre-mânt cât și aflarea turmelor de bouri și cerbi, cari nu trăesc în apropierea locuințelor omenești, ar fi o dovadă, că Ardealul eră pustiu. *Ar fi!*

Legenda *nu spune* — cum ziceam și eu greșit în numărul 8 al acestei reviste — *că evenimentul s'a întâmplat în Ardeal*. Cu ce drept îl pune deci dl Karácsonyi acolo? În broșura „A honfoglalás és Erdély“¹⁾ d-sa spune fără nici un temei, că lupta sf. Ladislau cu Cumanii și apariția turmelor de cerbi a avut loc în regiunile Clujului. Cu tot atâta drept ași putea eu zice, ca evenimentul amintit s'a întâmplat d. p. în Bănat sau în Muntenia²⁾. Dar să zicem, că într'adevăr le-

¹⁾ Budapest 1896 p. 25. Broșura aceasta a dlui Karácsonyi am cunoscut-o și înainte de apariția nrului 187 din „Tiszántul“, cum se poate convinge ori cine cetind nota 12 dela pagina 13 a cărții mele „Biserica și Românismul“ apărute în vara anului 1910, unde se află citată!

²⁾ Cfr. Századok din 1897 p. 230.

genda ne-ar spune precis, că toate acestea s'au petrecut pe pământul Ardealului. Ce ar urmă de aci? Nimic. Legenda e o simplă legendă, e din veacul al XV-lea și astfel nu are nici o valoare documentară pentru veacul al XI-lea. Di Karácsonyi cearcă să dovedească, că deși e legendă și deși e din veacul al XV-lea totuș are o mare valoare. Argumentația dsa e următoarea: O comisie alcătuită din membrii capitlului din Oradea mare discută mereu și se ocupă de întâmplările vieții sf. Ladislau. În 1192 acesta a fost canonizat iar un admirator al său i-a scris biografia, care s'a păstrat până în veacul al XV-lea când a fost copiată și tipărită de Temesvári Pelbárt respective de Lászkay Osvát. Prin urmare, zice d-sa, izvorul e vechiu, e din veacul al XII-lea, deci aproape contimporan.

Că membrii capitlului latin din Orade se ocupau cu chestiile amintite și că sf. Ladislau a fost canonizat în 1192 o știu, că cu aceasta ocazie cineva îi va fi scris biografia e probabil. Lipsese însă ceva: lipsesc dovezile, cu cari s'ar putea arăta că legenda aceasta e copia unei părți din biografia, care probabil se va fi scris pe la anul 1192. Astfel argumentul al doilea al dlui Karácsonyi nu dovedește nimic: legenda e legendă, e din veacul al XV-lea și în ea nu e vorba de Ardeal.

Dsa citează indignat scrisoarea din 1192—96 a legatului papal Gregoriu, ca să-mi dovedească, că comitatele Brașovului, Făgărașului și Sibiiului erau în 1142 nelocuite. Indignarea d. Karácsonyi e absolut nemotivată. N'am negat niciodată, că pe timpul acela o *mare parte* a acestor comitate eră „desertum“, ci am negat și neg și acum că ar fi fost astfel până în 1211 cum *afirmase* dsa în numărul 69 al ziarului „Tiszántul“ („Szeben, Fogaras és Brassóme gyék területe az oklevelek szerint is 1142-ig illetőleg 1211-ig lakatlan volt“). Nici din scrisoarea legatului papal Gregoriu nu se poate dovedi, că la 1142 ar fi fost pustii comitatele Sibiiu, Făgăraș și Brașov *întregi*, ci numai părțile acelea, cari erau supuse prepositului din Sibiiu ¹⁾.

2. În numărul 8 al acestei reviste am citat câteva mărturii, cari dovedesc existența noastră în Ardeal înainte de venirea Ungurilor, respective existența noastră la nordul Dunării înainte de 1182. În locul întâiu l-am citat pe Anonimus, despre care ziceam: „Știu foarte bine, că cronica lui Anonimus are

¹⁾ Fr. Zimmermann—Werner, Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I., p. 2.

defectul tuturor scrierilor de acest fel. Autorul neavând la îndemână documente scrise s'a folosit de legende și tradițiile pe cari le cunoștea și când nici acestea nu-i oferiau material îndestulitor recurgea la ajutorul fantaziei. Știrile cronicarilor în cele mai multe cazuri nu au valoare documentară pentru veacurile anterioare scriitorului, au însă totdeauna o importanță deosebită pentru cunoașterea epocii și a evenimentelor contemporane. Astfel ori cât ar fi de fantastice știrile lui Anonimus sau ale scriitorului de pe la 1280, care i-a completat cronica privitoare la întâmplările din veacul al IX-lea sau al X-lea și privitoare la luptele din veacul al IX-lea ale Ungurilor cu voevodul român Gelu, rămâne totuș sigur, că Românii n'au putut veni în Ardeal și Ungaria numai după 1242, pentru că în cazul acesta completatorul de pe la 1280 al lui Anonimus fiind contemporan acestei imigrări nu ar fi scris, că Românii se aflau aci pe timpul venirii Ungurilor. Un scriitor nu poate scrie niciodată pentru contemporani astfel de minciuni despre evenimente contemporane“.

Dl Karácsonyi cerea să mă combată amintindu-mi numele alor trei indivizi, cari au scris în viața lor și minciuni despre lucruri contemporane. Argumentul acesta e — să ierte învățatul academician — ridicol și cu ajutorul lui s'ar putea nimici într'un moment întreagă știința istorică și s'ar putea sdruncina din temelii chiar și ordinea socială. Ce ar fi dacă convingși de minciuna unui scriitor i-am face mincinoși pe toți, sau dacă convingși de minciuna unui „prietin bun“ n'am mai crede nimănui?

Din cronica lui Anonimus apare limpede, că pe la 1200—1280 Românii erau locuitori atât de vechi ai Ardealului încât Anonimus sau completatorul lui, puteau vorbi despre ei ca despre unii, cari au fost deja aci pe timpul venirii Ungurilor¹⁾.

Dl Karácsonyi ne sfătuiește să nu primim mărturia lui Anonimus, pentru că spune despre noi „habitatores terrae illius viliores homines essent totius mundi quia essent *blasii et sclavi*“. Cu toate că aprecierea aceasta nu e măgulitoare, n'avem nici un motiv de a nega importanța autorului ei pentru cunoașterea istoriei noastre vechi, precum nu au nici Ungurii

¹⁾ Cfr. Pauler Gyula, A magyar nemzet története az árpádházi királyok alatt. 2-ik kiad. I. p. 376.

motiv de a nega importanța cărții despre arta strategică a împăratului bizantin Leo Înțeleptul, deși cetim în ea, că strămoșii lor din veacul al IX-lea au fost un popor „perfid, mincinos, nedemn de încredere etc. etc.“ (ipsissima verba¹⁾, sau a episcopului Otto de Freisingen, care, după ce descrie frumusețile Ungariei, adaugă: „Ungari sunt moribus et lingua barbari et feroces et jure fortuna culpanda vel potius divina patientia sit admiranda, quae, ne dicam hominibus, sed talibus hominum monstris tam delectabilem exposuit terram“²⁾.

Tot pentru a dovedi, că Românii au locuit în Ardeal înainte de venirea Ungurilor, l-am citat și pe Simeon Kézai, autorul croniciei „Gesta Hungarorum“ scrise pe timpul lui Ladislau IV (1272—1290), care ne spune (cartea I. cap IV.), că Românii au locuit în părțile muntoase ale Ardealului încă de pe timpul Hunilor³⁾. D. Karácsonyi nici pe acesta nu-l primește, pentru că scrierea lui cuprinde, mai ales în partea, care se ocupă de lucruri anterioare veacului al XI-lea, o mulțime de greșeli. Știu și faptul acesta și îl știu toți câți cunosc istoria și au avut în mână cronică lui Kézai și astfel e superfluă, din acest punct de vedere, citirea cărții „A székelyek eredete és Erdélybe való telepítése. Irta Karácsonyi János dr. Budapest 1905“. Cu toate greșelile, pe cari le cuprinde, un lucru e sigur și anume: Românii au trebuit să vină în țara asta într'un timp foarte îndepărtat de anii 1272—90, căci altfel cronicarul acesta, de a cărui bunăcredință nu ne putem îndoi, nu ar fi scris, că că se aflau aci chiar și pe timpul Hunilor.

D. Karácsonyi se face a ști și numărul Românilor, cari locuiau la sfârșitul veacului al XIII-lea, în Ardeal și Ungaria. Dintr'o scrisoare din 7 Noembrie 1293 alui Andrei III vedem, că acesta a poruncit, ca Românii din țara întreagă să fie adunați și așezați în domeniul *Scekes* (Secaș), aflător între Vingard și Armeni⁴⁾. De aci urmează, zice dsa, că numărul tuturor Românilor din Ardeal și Ungaria n'a putut fi mai mare de 600 familii, căci altcum nu ar fi încăput pe un teritor atât de mic. Să vedem deci ce valoare are și afirmația aceasta.

¹⁾ A magyar honfoglalás kútfői p. 34.

²⁾ Hunfalvy Pál, Az oláhok története. Budapest 1894, II. p. 236 nota 280.

³⁾ M. Florianus, Historiae hungaricae fontes domestici I, 2, p. 70.

⁴⁾ Zimmermann—Werner, o cit. I, 195 nr. 264; Hurmuzachi—Densușianu, Documente etc. I, p. 522.

Pe timpul acesta îi aflăm pe Români respirați în întreg Ardealul și comitatele vecine. Intre 1202—1208 îi aflăm în țara Oltului¹⁾; în 1210 îi vedem pe cei din Fundus regius luând parte împreună cu Săcuii, Sașii și Bissenii sub conducerea lui „Iwachinus“, comitele Sibiiului, la o luptă în părțile Vidinului²⁾. În 1260 regele boem, Ottocar, scrie papei Alexandru IV că regele Ungariei, Bela IV, a mers asupra lui cu o mare oaste de Cumani, Unguri, Slavi, Săcui și *Români*, (*innumera multitudo* inhumanorum hominum Cumanorum, Ungarorum et diversorum Sclavorum, Siculorum quoque et *Valachorum*)³⁾. În 1283 aflăm sate românești în Bihor⁴⁾; în 1291 Andreiu III ține la Alba-Iulia o adunare, la care iau parte nobilii sași, săcui și *români* (cum universis nobilibus Saxonibus, Syculis et Valachis)⁵⁾. Și în documentul din 1292 aflăm 60 de familii românești în Tilești și Aiud (Tylesd et Enud). În 1301 aflăm Români chiar și în părțile Odorheiului (Uduarhel), unde se aminteste cnezul Ursul⁶⁾. Pe la 1280 îi aflăm în Munții apuseni⁷⁾, iar cu câțiva ani mai târziu în Ilia și Gurasada⁸⁾.

Își poate închipui dsa, că numărul acestor Români, pe cari, cum am văzut, îi aflăm înainte de 1293 în toate părțile Ardealului, pe cari îi vedem luând parte la lupta dela Vidin din 1210 și la năvala din Bohemia din 1260, și ai căror nobili se amintesc la adunarea ținută de Andreiu III (1291) la Alba-Iulia, să fi fost numai de 600 familii? Poate da dsa hotărârei din 1293 însemnătatea, pe care nu i-au dat-o Andreiu III cu sfetnicii lui, cari nu s'au gândit nici odată serios la executarea ei?!

3. Pentru a dovedi că Români locuiau la nordul Dunării și înainte de 1182 am citat cazul lui Andronic, vărul împăratului bizantin Manuil Comnenul (1143—1180). Contemporanul N. Ch. Akominatos ne spune în *Analele* sale, că Manuil l-a aruncat pe Andronic în temniță. Acesta scăpând din închisoare a trecut Dunărea și a fugit în părțile Haliciului (în Ga-

¹⁾ Hurmuzachi—Densușianu, o. cit. 79.

²⁾ Századok din 1912 p. 292 - 94.

³⁾ Hurmuzachi—Densușianu, o. cit. I. 287.

⁴⁾ Ibidem p, 446. Cfr. Wencel, Árpádkori okmánytár X, 153.

⁵⁾ Hurmuzachi—Densușianu, o. cit. I, 510.

⁶⁾ Ibidem, p. 553.

⁷⁾ Zimmermann—Werner, o. cit, I, 195.

⁸⁾ Századok din 1908 p. 580.

liția de azi), unde a fost prins *de niște Români*, cari au auzit de fuga lui, și dus înapoi la împăratul¹⁾. Din povestirea aceasta apare limpede pentru ori cine vrea să vadă și să înțeleagă, că pela anul 1164 — atunci s'a întâmplat evenimentul — Români locuiau și la nordul Dunării în Galiția de azi. D. Karácsonyi însă explică și acum lucrul altfel. Fiind dsa mai aplicat a admite, că Români au locuit în Lună, Marte, sau în alt corp ceresc, decât dincoace de Dunăre, ne spune în nrul 187 al ziarului unguresc „Tiszántul“, că Români, cari l-au prins pe Andronic nu locuiau în părțile Haliciului, ci în Bulgaria de azi și că de aici au alergat după el în nădejdea unui bacșiș bun, până departe în șesurile rusești, de unde s'au reîntors cu bietul fugar prezentându-l împăratului Manuil Comnenul. Minunați oameni erau strămoșii aceștia ai noștri! Păcat numai că d. Karácsonyi a uitat să-și dovedească afirmația.

O altă mărturie, pe care am citat-o împotriva teoriei d. Karácsonyi, e cronica rusească *Hypatios*, în care ni-se vorbește despre *Bolohovi* din părțile Kiewului. Dsa „neîncrezându-se în propria-i știință“ — ipsissima verba! — l-a interviewat pe d. A. Hodinka, profesor la academia de drept din Pojon și autorul unei foarte confuze lucrări despre episcopia ruteană a Muncaciului... Rezultatul acestui interview e următorul: „Rușii au schimbat pe *b* în *v* (Babilon — Vavilon, Basileus — Vasil), iar nu întors. Din Voloh nu poate fi Boloh. Apoi pluralul lui voloh e volohii, în locul citat al cronicei e bolohocy; din voloh adjectivul e volosky, aci însă e bolohovsky, plural bolohovsci“. La acestea d. Karácsonyi adaugă din *al său*: „în codicele *Hypatios* ocură și cuvântul voloh în înțeles de *latin, italian*; prin urmare nici vorbă nu poate fi ca scriitorul să fi numit din greșală pe voloh bolohov. I-a cunoscut dânsul și pe Volohi însă nu în Rusia, ci departe în Italia“.

D. Hodinka are dreptate: „din voloh nu poate fi boloh“. *Poate fi însă din boloh — voloh*. Români erau numiți până târziu în veacul al XIV *Balahi* și *Blahi*, din cari s'au făcut apoi *Valah* și *Vlah*. Prin urmare obiecția aceasta n'are nici o importanță. Că autorul lui *Hypatios* formează altcum pluralul dela volohov ca dela bolohov și că face deosebire între locuitorii latini din Italia și între Români din Rusia, numindu-i pe cei dintâiu Volohovi, iar pe aceștia bolohocy e foarte na-

¹⁾ Corpus byzantinae historiae XII, 68—69.

tural și nu dovedește nimic împotriva existenței noastre la nordul Dunării.

Oare numai în Italia i-a putut cunoaște autorul cronicei amintite pe *Volohi*? D. Karácsonyi zice, că da, cronica Hypatios că *nu*. Căci iată ce aflăm în ea: Când locuia neamul sloven la Dunăre au venit Bulgarii și s'au așezat aci ca vecini ai Slovenilor. „După aceea au venit Ungurii albi și au alungat pe *Volohi*, cari stăpâneau mai înainte pământul Slovenilor“¹⁾, iar în cronica lui Nestor la anul 898 cetim „Ugri (Ungurii) au trecut pe la Kiew peste dealul numit unguresc. Ajungând la Dnipru și-au făcut corturi pentrucă rătăceau dintr'un loc într'altul cum rătăcesc acum Polovci. Venind dinspre răsărit au trecut munții, cari pentru aceea se numesc munți ungurești și au început a se luptă cu *Volohi* și Slovenii. Acolo au locuit mai înainte Sloveni însă *Volohi* au ocupat pământul Slovenilor. Ungurii iau alungat pe *Volohi* și au ocupat țara aceea și au trăit împreună cu Slovenii, pe cari i-au supus. De atunci se numește țara asta țara ungurească. Și au început Ungurii a se luptă cu Grecii și au devastat pământul tracic și Macedonia până la Thessalonic“²⁾.

Locuiau *Volohi* aceștia în Italia? Nu dle Karácsonyi, ci pe pământul numit „*terra Ugrica*“!

4. Români n'au putut locui la nordul Dunării, zice dsa, pentrucă nu avem nici o amintire despre ei. Argumentul acesta se poate întoarce foarte ușor împotriva dsale: Români n'au putut locui nici în peninsula balcanică pentrucă nici acolo nu se face amintire de ei până în veacul al X-lea! Sau doar un popor începe a există numai decând îl amintește cineva? Înainte de veacul al IX-lea n'au existat Unguri?...

D. Karácsonyi merge în sprijinul teoriei sale și la argumente filologice, cu cari vreă să dovedească, că limba română și în general Români ca popor, s'au format la poalele Pindului în Epir și Tesalia între anii 410—800.

Putut-au locui Români în timpul acesta (410—800) în Epir și Tesalia? Răspundem *nu*. Toponimia Epirului și Tesaliei e cea mai mare parte grecească și slavă și prin urmare Români au mers acolo mai târziu decât Slavii, căci altfel am află urme de ruini topografice vechi românești, iar de altă

¹⁾ A magyar honfoglalás kútői. p. 367.

²⁾ Ibidem, p. 370—71.

parte, fiind ținuturile acestea încunjurate de toate părțile de Greci, ar trebui să aflăm în limba românească de acolo urmele unei vechi influințe grecești¹⁾. Știm apoi, că Slavii au pustii într'un mod îngrozitor în 517 și 581 tocmai aceste provincii și știm, că „principatul slav“ condus sub suzeranitatea Bizanțului de apostolul Metodiu eră în Tesalia, iar „Epiros war ganz übersäet von slavischen Ansiedelungen“²⁾.

D. Karácsonyi amintește mereu influința albaneză, ca să arate, că în perioada delă 410—800 Români au putut locui numai la poalele Pindului. Uită însă, că influința albaneză nu e atât de decisivă, pentru că e greu a spune, că oare un cuvânt românesc, care se află și în albaneză este de origine albaneză sau e *de origine illyrică* trecut și rămas în ambele limbi³⁾ și că din cele două dialecte albaneze Români au împrumutat din *dialectul nordic*, iar nu din cel sudic, care eră răspândit în Epir și Tesalia⁴⁾!

Nimic nu dovedește mai limpede falsitatea teoriei d. Karácsonyi, decât tocmai filologia, care constată, că e imposibil, „de considerer le daco-roumain comme representant exclusivement un dialect détaché du macedo-roumain, *d'admettre par conséquent que les Roumains nord-danubiens ne sont autre chose que des Macedo-roumains établis au moyen âge dans les pays carpathiques*“⁵⁾.

D. Karácsonyi eră de părerea, că creștinismul român e de origine grecească. Constat însă, că în urma răspunsului meu din nr. 8 al acestei reviste pare a-și fi schimat convingerile și astfel a părăsit încercarea compromițătoare de a dovedi cu citarea cuvintelor *dascal*, *mătanie*, *ieftin* și *dășagă*, că pe noi ne-au încreștinat Grecii.

¹⁾ Ovide Densusăianu, *Historie de la langue roumaine*. Paris 1902 pp. 321--22. Din 1539 de nume topografice din Epir — zice Jirecek — 717 sunt slave! *Geschichte der Bulgaren*. Praga 1876 p. 121.

²⁾ Jirecek, o. cit. pp. 81 și 121.

³⁾ O. Densusăianu, o. cit. p. 28.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 351.

⁵⁾ *Ibidem*, p. 312.

În jurul libertății de gândire.

Această revistă, a cărei țintă și rațiune de a fi, este apărarea și promovarea intereselor Bisericii române unite, nu a putut să fie nici un singur moment, și nici măcar de dragul tacticei ehoul îndemnurilor la defecționare, cari dela publicarea bullei odioase încoace tot mai des și tot mai răspicat erau plasate în coloanele organelor partidului nostru național. Credem deci că a fost numai firesc ca împotriva acestor îndemnuri, cari în lipsa altor îndrumări concrete, erau foarte potrivite să zăpăcească spiritele, această revistă să protesteze, cerând alte directive dela organele partidului nostru național, ori mai curând nici una. În legătură cu aceste proteste nebăgate în seamă, în nr. 15 (pag. 479) s'a amintit apoi și aceea, că dacă foile partidului nostru național vor continua a nu respecta convingerile religioase ale membrilor Bisericii noastre, va trebui să se pornească o adevărată luptă pentru scoaterea lor din casele preoțimii noastre. Ca extremă armă în această luptă se amintea acolo și „ordinul bisericesc“, despre care se zicea că nu va putea întârzia, în cazul, când orice alte încercări ale înfrânării curentului proselitist ar fi zădarnice.

Singur numai pomenirea acestui ultim mijloc de legitimă apărare a membrilor unei societăți perfecte, cum este Biserica, a stârnit valuri puternice de indignare și revoltă, cari izbeau cu putere elementară în corabia Bisericii române unite, slăbite în destul prin bulla „Christifideles graeci“. Atacul venea în numele „libertății de idei, de păreri și de conștiință“, și pornit de organul din Brașov al partidului nostru național a găsit resunet și în celelalte organe de publicitate, așa că pe un moment lumea românească a putut avea impresia, că „Cultura Creștină“ această biată revistă „sectară“, a reușit să arunce cultura Blajului cel puțin cu câteva secole îndărăt... pe vremea inchizitorilor lui Torquemada. În revoluționarul articol al dlui v. mol., care a pornit lupta, se spunea ce-i drept, că un astfel de ordin „reacționar“ s'a mai dat odată tot în epoca libertății de idei și de conștiință, din partea mitropolitului Șaguna, dar Șaguna, nu de aceea a fost Șaguna, că el să nu-și fi putut permite acest lucru. Altă autoritate bisericească, și plane unită, să nu îndrăsească însă a se gândi măcar la astfel de arme, pentrucă asta n'ar fi altceva decât curată inchiziție în plin veac XX. Quod absit!

Ca un răspuns la focul de gloanțe aspre, care în timpul din urmă se descarcă cu adevărată risipă asupra Bisericii noastre, și asupra organelor, cari o iau în apărare, precum și pentru lămurirea opiniei publice asupra temeiului, pe care a putut să se sprijinească această revistă, când a pomenit de acel ultim mijloc de apărare, voiu stăruî puțin asupra libertății de gândire, în numele căreia redactorii acestei reviste suntem făcuți inchizitori retrograzi.

* * *

Libertatea de gândire, care în zilele noastre se mai numește și libertate de conștiință și de cult, este principiul ce a călăuzit mișcarea de același nume care s'a născut în partea a doua a veacului al XVII pe pământul Angliei. Unul din primii îndrumători ai acestei mișcări, Anthony Collins, scoate la 1713 lucrarea s'a „Discourse of freethinking“ (Tratat despre libera gândire) și prin această lucrare se consacră un nume, care ajunge deviza emancipării masselor de sub „jugul“ Bisericii. Această mișcare de emancipare, care a fost provocată de intoleranța fără păreche a religiei anglicane, prinde curând rădăcini puternice în mediul stăpânit de filosofia deistă și lățindu-se și afară de cuprinsul Angliei, lupta îndreptată la început numai împotriva religiei celor 39 articoli, fixați de regina Elisabeta, se pornește și împotriva religiei catolice, și preste tot împotriva oricărei religii, care își sprijinește tezele sale pe descoperire dumnezească. Față de învățăturile religiei creștine, care recunoaște în deplină măsură puterea uriașă ce rezidă în facultatea intelectuală a sufletului omenesc, dar nu poate admite, că mintea ar fi singura normă și singurul arbitru în chestiile religioase, liberpansorii proclamă acest drept al minții ca un ce, asupra îndreptăririi căruia nu încapă nici o discuție. Pornită în aceasta direcție, mișcarea liberei cugetări, încăpută odată pe mâinile enciclopediștilor francezi nu putea să nu ajungă și la ateismul cel mai cras. Dela izolarea deistă a lui Dumnezeu de lume și delă negarea oricărei legături dintre om și Dumnezeu, până la ateismul care negând existența lui Dumnezeu, nimicește temeiul oricărei religii, este adecă numai un pas. Pasul acesta l-au și făcut mulți dintre liber-cugetători, fără să fi putut însă abate mișcarea întregă de pe temelia veche a deismului, pe care stă în mare parte și azi.

Așa cum s'a fixat conceptul liberei-cugetări în decursul frământărilor prin cari a trecut, sub „cugetarea liberă“ azi se

înțelege libertatea deplină în judecarea chestiilor ce normează raportul omului față de Dumnezeu, adică religiunea. Orice elemente supranaturale, ca descoperirea dumnezească, minunile, profețiile, grația șel, sunt deci a limine eschise din acest sistem, fiindcă aceste toate știrbesc sau cel puțin pot știrbi libertatea „absolută“ a minții omenești. Aceste idei ale liberoci-uegetări, cari în realitate sunt însă cea mai rușinoasă înfrânare a adevăratei libertăți, sunt binisor răspândite prin toate țerile Europei și ale Americii. Ele s'au ivit ici-colo și în sinul poporului românesc, fără să fi putut însă inaugura o mișcare mai simțită. Cauza acestei fapt nu suntem ispitiți a o căută în lipsa superficialității în materie religioasă — căci abia va fi cineva, care să tăgăduască că n'am avea aceasta superficialitate —, ci mai mult în împrejurarea, că sub flamura ideilor călăuzite de idealul creștin, durere, nu avem încă o armată care să provoace o limpezire a situației prin încercarea unei lupte, care ar asigura biruința celui mai tare.

*

A vol să areți netemeinicia ideilor, de cari sunt călăuziți liberuegetătorii, ar însemnă să te apuci să scrii o apologie întreagă a creștinismului, respective a tezelor fundamentale pe cari el se sprijinește. În vederea acestui scop ar trebui să înșirăm aici toată aceea bogăție de argumente, la cari se provoacă Apologetica creștină pentru dovedirea legăturii dintre lume și Dumnezeu, care un singur moment nu poate încetă, precum și tot ce se spune acolo despre posibilitatea, cunoștibilitatea și necesitatea descoperirii dumnezești, a minunilor, profețiilor și peste tot a întregului ord supranatural. Lucrul acesta nu-l putem face în cadrele unui articol. Dar nici nu-i pe lipsă. Bisericele noastre, cari cuprind întreg poporul românesc, amândouă spun, că sunt adevărata Biserică alui Hristos, și prin aceasta ne dau cea mai grăitoare dovedă, că au la temelia lor credința în existența ordului supranatural, care nu mai trebuie deci dovedită.

Este însă altceva, asupra căruia trebuie să insistăm în legătură cu cele ce spuneam în fruntea acestui articol. Biserica noastră unită, ea și cea ortodoxă, ține, că este în stăpânirea adevăratei descoperiri făcute de Domnul Hristos, despre originea dumnezească a căreia ne convingem din acele semne ale descoperirii dumnezești, cari se numesc criterii sau motive de credibilitate. Fapt e, că pe temeiul acestor criterii ambele noastre Biserici, dacă, și până când sunt de bună credință,

trebuie să aibă convingerea, că sunt stăpâne pe adevărata descoperire, pentru păstrarea căreia *pot* să folosească toate mijloacele, cari au ceva potriveală cu ordinea morală, căreia aparține religia. Dar nu numai pot, ci chiar *trebuie* să folosească astfel de mijloace, căci altfel nu-și îndeplinesc datoria ce au ca societate față de membrii lor, cari s'au deprins a lăsa în grija conducătorilor Bisericii soarta mântuirii lor sufletești.

Mijloacele aceste, de cari Biserica poate și trebuie să se folosească, sunt foarte varii, deși au acelaș scop. Tot ce se face, între împrejurări normale, pe teren bisericesc, începând dela cateheza elementară din școlile sătești până la pastoralele Arhierilor scrise pe seama preoților, nu-i altceva decât punerea în practică a dreptului și a datorinței ce are Biserica de-a păzi neștirbit depozitul de credință adevărată, a cărei comoară ține, că o are. În această ordine de idei, ușor poate înțelege oricine, că întărirea, respective apărarea acestei credințe, în împrejurări excepționale poate și trebuie să fie făcută cu mijloace excepționale. Un atare mijloc ar fi bunăoară și un ordin bisericesc, care ar avea menirea să oprească cetirea și păstrarea de cărți ori reviste primejdioase credinței sau moralității. Întrebuințarea unui astfel de mijloc, care în ultima analiză este totuș numai un mijloc moral, nu poate fi socotit, ca o violare a libertății omenești, dacă această libertate nu se înțelege cumva în sensul desfășurat mai sus al liberei cugetări. Atunci nu mai suntem însă creștini.

Îndreptățirea și datoria Bisericii de-a folosi în cazuri excepționale măsuri potrivite cu primejdia ce trebuie să o paralizeze, o susținem deci cu toată hotărîrea, fără să avem impresia, că aceste idei nu ar mai corespunde veacului luminii, și că ar putea fi dificultate în numele libertăților omenești, la cari avem dreptul. Că apoi în cazuri concrete, aceste măsuri excepționale au fost bine sau rău alese, că prin aplicarea lor se ajunge scopul ori ba, aceste sunt desigur chestii, cari pot să fie discutate.

Am ținut să dăm aceste lămuriri teoretice, ca să nu se creadă, că lumina în numele căreia s'a cerut risipirea „întunecului“, în care ne-am fi aflând, ar fi fost atât de orbitoare, încât să ne iee vederea. Stând pe temelia de stâncă a Bisericii, în numele ei putem zice cu dreptate: iam alios vidimus ventos.

Dr. ALEXANDRU RUSU.

Ceva despre pomenile noastre după morți.

Religia creștină, în forma cum a întemeiat-o Domnul Hristos cuprinde față de religia Vechiului Testament adăugate dogmatice și morale foarte însemnate, cari în mod firesc au fixat o bază cu totul nouă și pentru esența cultului dumnezeesc a Legii creștine. Ce privește însă părțile neesențiale ale acestui cult, ele puteau fi reținute, pentru că de o parte nu alterau esența cultului, iar de altă parte puteau servi ca o punte de trecere dela iudaism la creștinism. Potrivit cu dogma nouă a jertfei liturgice, creștinismul a șters cu totul jertfele prefigurale ale Legii Vechi, au rămas însă, pentru că puteau să rămână, mai multe ceremonii iudevești, cari nu atingeu dogma. Cum însă religia lui Hristos avea să îmbrățișeze nu numai pe Iidovii, cari vor primi-o, ci și neamurile păgâne, a fost firesc și aceea, că pentru a ușora intrarea păgânilor în Biserica creștină, să adopteze pentru cultul dumnezeesc, desigur numai între marginile dogmelor, și obiceiuri de-ale acestora.

În literatura bisericească găsim o mulțime de studii foarte instructive privitor la aceste puncte de legătură dintre creștinism și păgânism. Datina de a da pomeni pentru sufletul celor repausați, în forma cum se practică aceasta la poporul nostru și acum pe o linie foarte mare, încă poate fi socotită ca o datină păgână adaptată mediului creștin. Ea nu este adecă altceva decât continuarea vechilor ospețe romane, numite *libationes*, cari se făceau după astrucarea mortului, la casa familiei celui îngropat. Creștinii au păstrat acest obicei, fiindcă l-au socotit ca o instituție salutară, prin faptul, că contribuia la susținerea servitorilor Bisericii și la întărirea milei creștine față de cei săraci. Nu le-au mai numit însă libașiuni, ci agape sau *pomeni*.

Această bună datină a Bisericii vechi a degenerat însă cu timpul și a ajuns să fie în detrimentul moralului creștin și spre ruina materială a credincioșilor. Afară de pomana de după înmormântare cu vremea sau ospătat oamenii și cu alte prilejuri, și aceste „pomeni“ nouă cu încetul au pierdut din vedere scopul măreț, în serviciul căruia a stat pomana cea veche. Mâncările și beuturile au început a nu se mai da săracilor lipsiți, ci rudeniilor și frunțașilor, cari adeseori făceau

scandale, ce contribuiau în mare măsură la demoralizarea poporului, și de sigur nu se potriveau de loc cu jalea membrilor mai de aproape ai familiei mortului.

Pomenile obicinuite azi la poporul nostru ne înfățișează vechiul obicei în forma aceasta degenerată și mai curând pot fi numite ospețe păgâne, decât pomeni creștine. Pentru întărirea acestui adevăr voiu înșiră, în cele următoare toți titlii, sub cari se măncă și se beă la morții noștri.

1. *Priveghiul*, care stă în aceea că după moartea cuiva, în toate sările, cât stă mortul în casă, se adună bărbați și chiar și femei la casa mortului și petrec până ziua în jocuri de cărți, glume și alte lucruri incompatibile cu jalea casei. Natural li-se dă mâncare și beaură.

2. *Cina cea străină*. În sara a doua după moartea cuiva se invită preotul cu asistenții săi, cantorul și crâșnicul, la așezarea mortului în sicriu. Se cântă troparele morților cu ectenia se stropește mortul și se ridică paus. Apoi se întinde masă, pentru preot și asistență, cum și pentru alții, așa ziși binefăcători, de cari se află foarte mulți, mai cu seamă în vederea mâncării și a beaurii.

3. *Prohodul*. În ziua înmormântării la terminul prefipt preotul cu asistenții merg la casa mortului pentru îndeplinirea prohodului. Se adună de obicei lume multă, din care o bună jumătate cel puțin vine în vederea pomenii. După terminarea prohodului mortul este dus la groapă. După astrucarea mortului la ușa cimiterului se dă pomană, colac cu lumină și vinars¹⁾.

4. *Masa*. După astrucare, preotul merge iarăș la casa de unde a dus mortul. Aci mesele sunt întinse și încărcate cu pomi²⁾. Preotul face sfinșirea casei sau sfeștania, apoi binecuvântă coliva și pomii, pe cari ai mortului îi împart cui voiesc, dintre cei prezenți³⁾. În unele locuri pe lângă pomi se împart și vase de beut apă, cofe (donițe) și ulcioare. După ce se golesc mesele de pomi, se servește mâncare și beaură la

¹⁾ În unele locuri pomana aceasta se dă la casa mortului îndată după prohod, peste sicriu.

²⁾ Acești pomi constau din o pâne numită cristată, în care se implântă un spin cu crengi, în care se pun turte, colaci, mere, nuci și o lumină de ceară.

³⁾ Cu acest prilej se întâmplă o confuzie și învălmășală nespūsă, căci toți ar vrea să capete și își întind mâinile.

toți câți încap la masă, în frunte cu preotul, și ar fi o mare vătămare, dacă preotul nu ar stă la masă până în capăt și nu ar închină cu sticla de vinars, că „Dumnezeu să-l ierte pe repausatul“.

5. *De trei zile.* A treia zi după astrucare, preotul cu asistenții iarăș merge la casa unde a fost mortul, căci se pune de trei zile. Se cântă troparele morților, se cetește ectenia și se ridică paus, apoi urmează mâncare și beutură.

6. *De nouă zile.* Tot ca de 3 zile. Aceasta însă mai rar.

7. *De șasă săptămâni.* La 6 săptămâni se pune pomană la biserică. Se aduc la biserică mai mulți desagi de colaci ori franzèle, asemenea și beutură. La finea liturghiei preotul cetește deslegarea și se ridică paus, apoi fiecăruia din cei prezenți i-se dă în ușa bisericii câte un colac cu luminiță de ceară și câte un păhar de beutură (vinars)¹⁾. Acest lucru se mai repețește uneori la o jumătate de an și la un an, dar numai la cei mai cu dare de mână.

Aceste obiceiuri, se observă, cu puține modificări și abateri, aproape pretutindenea în satele noastre de prin Ardeal, cu privire la pomenile ce se dau după morți. La orașe, parte în urma amestecului cu alte confesiuni, parte în urma stării culturale mai înaintate, sunt cu totul scoase din uz.

Din cele espuse, vede oricine, că acest mod de a surcurge sufletelor celor repausați este nedecent și contrar învățaturii sfintei noastre Biserici, referitoare la așa zisa *comuniunea sfintilor* și este o degenerare a vechei și frumoasei datine creștine. Noi putem veni într'ajutorul iubiților repausați prin jertfe, prin rugăciuni și alte fapte de ale milei creștinești, prin cari îmblânzim pe Dumnezeu și-l facem îndurător, iar nu prin mâncări și beuturi, cari se dau de multeori celor îmbuibăți și bogați, iar nu celor lipsiți.

Susțin unii, și cred, că nu fără temei, că modul acesta de a dă pomeni după morți, este o rămășiță a timpurilor de tristă pomenire, când Biserica noastră gemea sub jugul preoților greci și slavi, cari au introdus aceste lucruri cu scopul ca să aibă pretexte de a mânca și bea cât mai des de pe spatelul poporului. Dar abstrăgând dela aceasta împrejurare, pomenile

¹⁾ Cu prilejul unei atari pomeni aveam în biserică un pictor, italian de origine, care văzând acest lucru, după sf. liturghie mă interpelează cu cuvintele: Vinarso, vinarso, la biserică n-am vezuto. Ce e asta? — Am roșit și am făcut din cap, ne-știind cum se ies din încurcătură.

așa cum se fac sunt o adevărată ruină materială pentru poporul nostru. Pentru a face toate cele înșirate mai sus se recer cu mult mai bine de 200 coroane și cei cu mortul trebuie să-și vândă locul sau vacă din jug ca să poată acoperi spesele. Acestea vândute odată numai cu greu se mai pot recâștiga, ori poate niciodată. Iidanii de pe sate se folosesc de ocaziune și exploatează starea strimtorată a oamenilor, le oferă beutura și pâinea în credință, cu prețuri duble și triple, și astfel îi prind în clește ducându-i la sapă de lemn.

A stă nepăsători în fața acestor lucruri, nu se mai poate. Trebuie începută o acțiune de salvare, și aceasta cade în sarcina noastră a preoților. De sine se înțelege, că nu e ușor a stârpi o datină atât de veche și de înrădăcinată la poporul nostru, care se leagă atât de strâns de obiceiurile lui. Dacă este însă luminat și capacitat se convinge și el, că acestea spese sunt fără de rost și trebuie încunjurate. Cu bucurie constat, că s'au și făcut unele începuturi în aceasta privință. Preoțimea tractului protopopesc al Reghinului a discutat chestia în sinod. S'a debătut lucrul din toate punctele de vedere și s'a luat concluz unanim, că preoțimea tractuală să înceapă combaterea pomenilor și ca aceasta operă salutară să fie încoronată de mai mare succes, din partea oficiului protopopesc s'a edat în aceasta chestie un cercular foarte instructiv. Unii preoți spun deja cu mândrie, că ei au șters în parohiile lor pomană la groapă, alții în biserică și așa m. d. De sine se înțelege, că trebuie purces cu mult tact și prudență, mai ales în comune mixte, unde suntem mestecați cu greco-orientali. Înainte de toate trebuie să fim solidari între noi și să purcedem în uniformitate, căci în deșert voi încercă eu ceva, dacă vecinul meu purcede altcum, căci atunci numai îmi revrătesc poporul. Cât de mult ni-ar ajuta în privința aceasta un ordin superior bisericesc și cât am fi de însuflețiți în lucrările noastre și întăriți dând am fi cercetați noi preoții la vetrele noastre de câte un bărbat luminat din centru, a cărui prezență în mijlocul poporului lasă mult bine, și ușurează în măsură nespusă munca preotului în conducerea la calea adevărului a turmei sale. O atare vizită, pe preoții buni i-ar face și mai buni, iar pe cei neglijenți i-ar face să se îndrepte.

Zilele trecute am cetit prin foi, că la moartea protopopului Ioan Ch. Dragomir, familia acestuia în loc de pomană a dăruit pentru o biserică 100 de coroane. Mai bine ca așa, desigur

nu se puteau folosi acei bani! Dar oare nu am putea și noi lumina și înduplecă poporul nostru, ca cu atari ocaziuni, în loc de pomeni fără rost, să oferească și el pentru biserică, pentru școala ori pentru școlarii săraci câte 10—20 coroane, după puțință și împrejurări! Aceasta sumă formează numai o mică parte din speșele mari ce se dau pe beutură, iar scopul este neasemănat mai sfânt și mai nobil.

Dee Dumnezeu, ca înțelegând binele adevărat al poporului nostru, să putem ajunge și în privința pomenilor, la o practică uniformă și salutară.

SIMEON ZEHAN.

CRONICĂ.

George Barițiu despre edarea sf. Scripturi. Marele bărbat George Barițiu, centenarul căruia l-am prăznuit României în anul acesta cu pietate sinceră și cu recunoștință, a nutrit viu interes față de tot, ce credea, că poate deșteptă, lumina și întări neamul nostru. Istoria, literatura, politica, economia, sunt tot atâtea terene, cari au rodit bogat pe urma îndelungatei sale activități neobosite. Religiozitatea și moralitatea poporului au fost sintetizarea tuturor năzuințelor lui nobile, iar nutremântul adevărat pentru acestea virtuți, ce doriă să fie proprietatea tuturor: ale preoților, ca și ale laicilor, îi vedeă el în rândul întâiu în sf. Scriptură. Ca tezaurul de lumina și bogăția adevărilor, cuprinse în marea carte a cuvântului dumnezeesc, să fie făclie picioarelor și lumina cărărilor noastre și să ridice moralul public, doreă să se edeie în limba românească și să se împartă poporului.

În chestiunea aceasta însemnată iată ce scrie neuitatul Barițiu în numărul 43 dela 26 Oct. 1842 al »Transilvaniei« :

»*Societate biblică.* Materie curat religioasă în foaie politică! Nu vă mirați nici de cum. Cetim în unele ziare aceste daturi: În Britania mare înfloresc astăzi 2228 societăți pentru lățirea Bibliei, adecă a sfintei Scripturi, în Irlandia 550, în celealalte țări ale Europei 1400, în Asia 82, în Africa 16, în America 2800, în Australia 17, în Vestindia 226, dintre care 79 se află în mâna negerilor celor liberi.

Societatea biblică! Acest cuvânt trebuie să-l înțelegem, să-l aplicăm și la noi României, și să ne jălim nemăsurata serimănie... Să nu uit, vorbind noi aci pentru sf. Scriptură, declarăm înainte

de toate, că n'avem a face cu de acei oameni, cărora din nenorocire o educație scălciată îndată dela început, în loc de ale dă în mână vre-o carte, din care se poată sugere, dacă nu religiozitate pozitivă revelată, cel puțin pe cea naturală înscrisă adânc în sinul fieștecărui, lor li-se dădură scrieri din școala lui Voltaire, fără a li-se desluși măcar, cum au a-le înțelege pe acele, care privesc la religie, și gâciturile unui Volnei, bălăcăriile unui d'Arjans, furioasele, dar prea nesigurele isbiri a unui Diderot, nerușinatele batjocuri nereligioase a unui Tomas Morgan ș. a. ș. a. — le otrăviră cel mai scump simțământ și le stricară inima pentru totdeauna. Nici cu de aceia n'avem a ne dispută, cari în vremile noastre nu se satură a ceti și a beă, pentru toată omenimea primejdioasele păreri ale comuniștilor, cari nimic numai vor a respectă în lume, din câte se cer neapărat ca condiții pentru existența societății omenești, căsătoria nu, proprietatea averii nu, scurt, nu vor a ști nici de o domnire peste patimi. Cu de acestia de am vorbi despre Scripturile ce sunt creștinismului sfinte, i-vom pofii să cetească din Goethe, care încă fii unul din cei mai mari scrutații, adevărați ispititori, următoarele cuvinte: »Cinstirea cea mare ce se dă Bibliei, purcede din prețel ei cel din lăuntru. Acea este cartea popoarelor, pentrucă ea propune ursitele unui popor de simbol pentru toate celelalte; istoria ei se imbaieră de plăsmuirea Universului și prin un șir treptat de desvoltări spirituale și pământeste ne duce în cele mai depărtate ținuturi ale nemărginitei vecii. Atăta încă este învederat, cum în ambele părți (Testamentul nou și vechiu) ale acestei cărți importante istorisirea cu învățătura este legată atât de strâns, încât una pe alta se ajută și în sus și îndărăpt precum doară nici decum în altă carte.« Mai vedeți ce judecă și un Rottec cel puțin despre cărțile lui Moisi.

Cu aceasta ne întoarce cătră bărbații româno-creștinești: Părinților, fraților! Câte ediții se află tipărite românește din sf. Biblie? Cu știrea noastră numai trei: la 1688 în București, la 1795 în Blaj de Samoil Klain și a treia la 1810 în St. Petersburg cu cheltuiala societății biblice din Anglia. La câți din preoții românești se află exemplare din Biblie? Ne este cu greu a spune, suntem încă datori creștinătății cu răspunsul: Biblie se află până acum la foarte puțini, iar unii abia au văzut-o cu ochii vreedată. De mireni nici nu întrebăm, ca să nu mă încaiere la ceartă aceia, cari zic, cumcă mirenilor nu li-se cuvine să aibă amână izvorul credinței, adevărați Biblia, ca așa niciodată să n'aibă prilej de a putea deosebi între credința deșartă și între credința curată, ci să stea în veci supt epitropie și să crează ca pruncii orice li-se va spune. În vreme ce Biblia numai în Anglia, până la anul 1828, se tipărise în 147 limbi, din care pentru 57 eră traducție cea dintăiu, noi Români, cari ne ținem de Europa, din ce carte cetim familiilor noastre în dumineci și sărbători? Chiar și Rușii la St. Petersburg au tipărit biblia în 31 limbi, adevărați pentru națiile cele mai rămase în cultura religioasă și în

tot felul de cultură mai vârtos în Asia; în rândul acestor nații avurăm cinste (?) a fi numărați și noi Români, pe sama cărora s'au tipărit biblia la anul sus arătat! Români, episcopiile, mănăstirile, din țările acestea în care locuiesc, n'avură mijloace, le lipsiă cheltuiala, cu care să tipărească dela 1795 încoace încă vre-o două trei ediții din Biblie și acestea mai ieftine, ca să le poată câștiga și cei mai neavuți. Societatea biblică a Englezilor alcătuită din particulari, dela 1814 numai până la 1826 au știut împărți peste patru milioane trei sute de mii exemplare din biblie și ca să o aibă de unde da, sloboziă în cei dintâiu ani câte cinci sute de mii taleri pe câte un an singur pentru tipărire.

Noi Români suntem mai osândiți, noi n'avem de unde jertfi trei patru mii de floreni, cu aceea deplină încredințare, că banii vor ieși din asemenea carte negreșit. Mă tem, să nu i-se pară cuiva, cumcă scriu satiră, dacă voiu mai adauge, cumcă dupăce n'avem Biblie, apoi ne lipsesc și altele o mulțime de cărți, fără de care creștinilor să le fie rușine a purta sfințitul nume, dacă nu le au.

Să nu-mi ziceți de atâtea ori, că maica Biserică răsăriteană a îngrijit foarte bine, ca creștinii, auzindu-și fiecare slujba dumnezeiască în limba maicei sale, în vremea slujbei să poată avea o deplină și dulce conversație religioasă cu Dumnezeu și Mântuitorul său; căci, ca să tac de sămînțiile străine slavoane, care nu-și înțeleg slujba scrisă în limba veche greacă sloveană, ca să tac de greci, la cari poporul nu mai înțelege limba elină, care este și a Bisericei, la noi Români, carii în privința de sus astădată suntem mai norociți, se mai cere neapărat, ca să pătrundem duhul cuvintelor auzite, ca să nu adormim sub slujbă, să nu credem, că dacă popa își face datoria, ne-am făcut-o și noi numai prin dânsul. Acesta scop nu se poate ajunge altminterlea, decât îngrijind pentru tinerime foarte timpuriu, ca atât catehisul creștinesc, cât și istoria biblică bine deslușită să nu-i pice din mână și acestea în limba națională, ca așa mai târziu întâmpinând omul mare alte păreri poate nereligioase, să fie pururea în stare a-și afla punctul de odihna cugetului. Singurul fundament a tuturor societăților și a staturilor este moralitatea și religiozitatea*... .

Avem întemeiate nădejdi, că afacerea aceasta importantă a edării sf. Scripturi, carea a preocupat pe antecesorii noștri atâția zeci de ani, va afla rezolvire norocoasă în cel mai apropiat timp, împlininindu-se dorul, cu care au murit și moșii și părinții noștri. Un complex întreg de fapte și de împrejurări reclamnă imperios edarea grabnică cel puțin a Testamentului Nou și a cărților didactice din Testamentul Vechiu. (sr.)

Mișcare antialcoolică. Împotriva dușmanului comun al omenimei întregi, împotriva alcoolului puternic se înrolează zi de zi tot mai mulți, și-i fac față chiar și în ținuturi, la cari nu ne prea gândim. Misionarii altruști, în depărtata Indie, luptă cu răbdare și însuflețire apostolică pentru scoaterea alcoolului importat de europenii culți și egoiști între incuții păgâni de acolo. Societatea elvețiană »*Cucea vânăată*«, înființată în 1877, care a dezvoltat în Europa o activitate foarte bine-făcătoare, are deja și în India 9 filiale cu mai mulți membrii. Societățile acestea fac cunoscute indigenilor urmările beției din toate punctele de vedere: intelectual, moral, higienic, economic, etc., le împart cărți și scrieri volante antialcoolice și se năzuiesc să influențeze guvernul pentru aducerea de legi înțelepte și potrivite pentru combaterea și stavilirea răului. —

»*Societatea antialcoolică*« din părțile ardelene a hotărît să scrie corpului legislativ, ca să aducă o lege pentru închiderea cârciumelor în Dumineci, în sărbători și pe timpul alegerilor dietale, cum și în comune și în cercurile electorale pe timpul alegerilor comunale și municipale. În scopul acesta a tipărit și trimis în tot cuprinsul țării coale pentru subscriere, cari la timpul său să se acludă memorandumului. Mișcarea aceasta privită cu simpatie în toate cercurile sănătoase, va avea — credem — rezultatul dorit. —

„*Pocăiții*“ din Ungaria combat alcoolismul cu toate ocaziunile, cu cuvântul, în scris și cu pilda vieții lor. Au și o mică revistă »*Olvasd*«, în care se ocupă în mod special cu chestiunea aceasta, arătând nefericirile de pe urma consumului alcoolului.

La noi se lucrează încă puțin, prea puțin pentru combaterea alcoolismului. Amânăm de azi pe mâine începerea unei lupte serioase și demne, deși vedem cu ochii pierderile, ce le suferim pe toate terenele din pricina acestui dușman nemilos. Se spune, că în comunele noastre, în o mare parte, poporul, deși vede și simte loviturile de sbiciu, ce ni-le aplică Dumnezeu pentru păcatele noastre, totuș nu se moderează. Dimpotrivă, bea mai mult ca înainte. Dacă ar fi așa, ar trebui să plângem viitorul nefericit al neamului nostru, fiindcă individul și poporul, care nu se pocăește nici în fața bogăției darurilor dumnezeiești, ce le-a avut în anii trecuți, nici pe urma amenințărilor și nici chiar sub greutatea pedepselor, — e destinat la perire...

Inteligența laică și preoții, să studieze chestiunea și să înțeleagă odată, că sunt mari daunele, ce le avem pe urma activității dușmănoase a contrarilor noștri, dar mai grozave sunt cele ce ni-le cauzează alcoolul. Să ne organizăm și noi, și cu toții să începem lupta împotriva alcoolismului până mai avem timp și cu cine. (sr.)

*

Starea învățământului religios la Bulgari. Când prin războiul statelor creștine balcanice contra dușmanului lor secular Turcii, Bulgarii s'au ridicat în primul plan, fiind regatul loc cel mai puternic între celelalte, nu va fi credem fără interes, să arătăm cetitorilor noștri, cum stă învățământul religios în această țerișoară, pe care mulți o ridică până la al treilea cer, laudându-i poporul viguros, deștept și însuflețit de cel mai cald patriotism. Ne temem foarte, că laudele, ce le așterne lumea la picioarele Bulgarilor, sunt în multe privințe nemeritate. Cine nu iubește pe Dumnezeu, nu poate avea viitor splendid pe multă vreme, și aceasta se verifică în Bulgaria de azi!

Studiul religiunii e *tolerat* numai în școlile elementare. Din școlile superioare și licee e eschis cu totul.

Biserica, respective preoțimea, nu exerciază asupra instrucției religioase nici un control, nici char în școlile elementare, în cari religia se propune — dacă se propune — din partea învățătorilor, în bună parte socialiști. Programul »*Unirei învățătorilor*« decisese deja din 1904 eschiderea totală din școli a catehismului și a studiului religiunii. Despre această stare tristă, cu tot dreptul se plânge periodicul rusesc „Notițe bisericești“: „Clerul bulgar e eschis cu totul nu numai dela conducerea școlilor, ci și dela propunerea peste tot a religiunii. N'are nici dreptul de-a învăța religia, care ca materie sau obiect de propunere e socotită inferioară chiar caligrafiei și desenului. Lecțiile de religie se fac numai în clasele inferioare. În 1-a clasă se propune o oară pe săptămână; în a 2-a clasă două ore; în a 3-a iarăș numai o oră, pe când în gimnaziile superioare și licee studiul religiunii e șters cu totul. Clerul despoiat fiind de dreptul de a propune religia, aceasta e încredințată învățătorilor mireni, provăzuți numai cu diplome pentru clasele elementare, a căror program, cum știe unul fiecare, e foarte restrâns. Dar cecece impoartă, este acțiunea nefastă esericiată asupra educării religioase a tineretului din

partea miniştrilor politicomani, cari se nizuiesc să creieze pentru şcolile elementare dascăli, cari s'au emancipat de sub așa zisul clericalism. Deci nu ne miră dacă toți învățătorii bulgari se fălesc cu numele de socialiști, și-și arată zelul contra *clericalismului* și contra *superstiției religioase*. Deci lecțiile ce le fac despre religie, le socotesc numai de niște formule seci și nu servă în definitiv decât la ridiculizarea învățaturii creștine“. Insuș S. Sinod a trebuit, cum scrie corespondentul din Bulgaria revistei „Roma e l'Oriente“ să intervină la ministeriu, arătând acțiunea subminătoare, ce o săvârșește școala bulgară. Cu ce rezultat, nu se știe! Cu astfel de procedeeuri și stări desolante, poporul bulgar într'adevăr, că nu ne poate impune nici un respect. (an.)

*

„Association Catholique de la Jeunesse Catholique“.

Așa se chiamă societatea, fondată la anul 1886 din partea alor doi tineri mireni Robert de Roquefeuil și Raoul Ancel. Trecutul și starea actuală a societății merită toată luarea noastră aminte. La început erau numai 7 membrii, cari după ascultarea sf. liturghii și cuminecare, se adună în prima ședință. Scopul fundatorilor, având ca motto cuvintele: „Credință, studiu, și acțiune“, eră, să adune într'un mănunchiu forțele risipite ale tineretului din Franța și să le îndemne la rehabilitarea religiunii și justiției sociale.

Să vedem însă ce a lucrat această societate dela fondare încoace. Astăzi numără nici mai mult, nici mai puțin decât 120,000 membrii, împărțiți în 2,285 grupuri. Ea, prelângă 37 buletine locale, editează o foaic de zi și un periodic bimensil. Ea ținū până acuma 16 congrese naționale, prelângă altele nenumărate locale. Activitatea membrilor societății este, înainte de toate, creștină, și dl M. Reverdy dovedește, că multe sate și orașe franceze au fost câștigate pentru Biserică prin activitatea perseverantă a acestor apostoli înflăcărați.

Una din practicile lor mai favorite sunt exercițiile spirituale, și singur numai în departamentul la Manche au ținut în anii cei din urmă 9 exerciții spirituale pentru 1500 de membrii ai asociației lor. Studiul încă face parte din programul lor, și chestiile cele mai grele le rezoalvă în buletinele lor, cum sunt d. e.: Biserica și instrucția poporului, chestia minunilor, sindicatele, creșterea de populație, pensiuni pentru bătrâni ș a.

Asociația ocrotește acum sub aripile ei grupuri de tineri din toate provinciile Franței și drumul său e cucerirea sigură a

întregului tineret cu adevărat creștin. Activitatea sa a fost recunoscută din partea pontificilor Leo XIII, în 1892 și 1894 și Piu X în 1907. Au nu e aceasta o pildă vrednică de imitat din partea tinerilor noștri înscriși la „Reuniunea mariană“, căreia îi dorim succes pentru binele Bisericii și al neamului?

„L'union fait la force“! Unirea face puterea (an.)

Cărți și reviste.

»*Fakne Mariens*«. Am înaintea mea mai mulți numeri din acest periodic, admirabil redactat de pâr. Georg Harasser pentru congregațiunile mariane. De câteori cetesc această foale, mă izbește, *spiritul creștinesc* în care e redigiată, *colavia adâncă* ce transpiră din fiecare șir, *pregătirea temeinică* cu cari sunt scriși articolii singuratici despre Hristos, Maica Domnului, S. Euharistie, sf. taine peste tot, toate chestiile vitale ale unei vieți sufletești aieva creștinești, și în sfârșit simplitatea expunerii, cât să le poată pricepe și cel mai incult. Dar mai cu seamă mă emoționează totdeauna articolele »*Leben u. Streben*« (»*viață și luptă*«), în cari ni-se desfășură dintr'o singură privire toată vieța activă a congregațiunilor mariane din Austria, Germania și Elveția. Văd trecând rapid pe dinaintea ochilor activitea congregațiunilor de copii, studenți în teologie, bărbați, femei și fecioare din Grest, Bern, Meik, Klagenfurt, Trient, Wien, Regensburg, Berg, Sarajevo, Stuttgarer etc. și mă minunez de atâta activitate febrilă. Oamenii acestia cred aieva în Dumnezeu. Creștinismul îl traduc în *vieța de toate zilele*. Onoarea și gloria omului socotesc a fi *observarea* poruncilor lui Dumnezeu, și nu admirația lor platonice, *studiarea perfecțiunilor lui Dumnezeu, aprofundarea cunoașterii* acelor prin conferențe, predici, cetiri, *nobilitarea sufletului* prin spovedanie și cuminecare deasă, rugăciuni și elemosină, *sprijinirea activă* pe toate căile a Bisericii, mireasa lui Isus, *sprijinirea presei bune* catolice, *sprijinirea misiunilor*, etc. Cu un cuvânt: *Vieța omului străbătută până în celea mai ascunse fibre de idealul creștinismului singur fericitor*. În fața unor astfel de constatări natural, că nu pot rămânea indiferent și se naște în sufletul meu dorința, ca astfel de lucruri frumoase să se realizeze cât mai curând și la noi.

Dacă în așa de mult la biserica catolică e anume pentru această activitate vie ce văd, că fierbe în sânul ei! Și cu cât aprofundez această vieță mai mult, în toate țările catolice, cu atât pricep din ce în ce mai bine, că și pentru poporul nostru mântuirea va veni numai astfel, dacă ne-om apropia de Biserica catolică mai mult decât până acum și ne vom ști însufleți membrele înțepenite, părăsind bizantinismul otrăvitor, care ne-a încremenit de veacuri, făcând să fim în unele privințe ca apa moartă, fără scurgere. (an.)

»Roma e l'Oriente« apreciază în chip foarte elogios liturghia română săvârșită de Ex. Sa Dr. Victor Mihályi de Apșa și preoții concelebranți în biserica »Am Hof« din Viena. Iată cuvintele corespondentului P. Vladimir Zaleughin, de origine rus.

»Românii au fost vrednici de toată lauda. Orientali întru toate, mai cu seamă în ornatele lor liturgice, au o muzică sacră în parte polifonică, derivată din cea slavă, unisonă și semigrecă. Fericitrile cântate unison au produs efect profund și durabil asupra tuturor, cari le-au ascultat. E o melodie dramatică, stranie, zguduitoare, cu urme evidente de tonuri antice bisericești, pierdute cu totul în compozițiile polifonice, mai puțin libere și astfel mult mai conforme spiritului Bisericii, decât cele neo-rusești, europenești de totul. E curios, că »*Intreitsfântul*« atât la români cât și la vecinii lor din Rusia mică (»*Russia scariatta*«) e o cântare de triumf, pe când muzica sacră din Rusia mare dă de obicei acestei cântări un caracter lugubru, aproape sinistru. Foarte frumos fû »*Cheruvicul*« român cu melodia lină, ce se subțiază gradat și dispăre la urmă în chip mistic«.

Aceste cuvinte rostite de un specialist, sunt pentru noi titlu de mândrie. — Ar fi timpul suprem să se fixeze odată și să se pună pe note toate cântările noastre liturgice atât de frumoase, ca să înceteze anarhia ce domnește astăzi în biserici. (an.)

*

Cu toată superioritatea sa de revistă „neprovincială“, care nu prea obișnuște a stă de vorbă du d'alde publicații din provincie, »*Luceafărul*« din Sibiu a crezut totuși, că trebuie să mai spună câteva cuvinte la reflecțiile noastre din numărul trecut.

Trebuie să spunem dela început, că de astădată revista sibiiană e mai cuviincioasă puțin ca dăunăzi. Motivul va fi probabil împrejurarea, că acum nu ne răspunde „unul dintre cronicarii ei“, care a putut să-și permită (așa crede red. „*Luceafărului*“!) necuviințele ca dela ușa cortului, cu cari ne-a gratificat, ci însași redacția. Să nu creadă însă nime, că această redacție care s'ar părea, că desaproabă „stilul“ cronicarului său, a crezut, că trebuie să ne dea o satisfacție pentru insulte. Nu, acest lucru pare a fi necunoscut, în atmosfera de capitală, în care trăiesc domnii dela „*Luceafărul*“. Tot ce se face de astădată, este, că s'a mai îmblânzit stilul, și în acest stil mai domol ni-se spune cauza supărării cronicarului de dăunăzi, care este aceasta: „domnii teologi, cari redactează revista din Blaj, nu vreau să recunoască *pericolul național* al episcopiei maghiare și nu vreau să înțeleagă, că împotriva acestei lovituri a statului nu există decât *o singură apărare: părăsirea unirei*“. Mărturisim sincer, că această stilizare a cauzei supărărilor ne-a venit ca o revelație, lămurindu-se prin ea și mai mult greutatea injuriilor, ce ni-s'au adus *fără orice motiv*. Fără motiv, pentrucă nu credem, că „L.“ va putea să ne arate, că noi nu recunoaștem pericolul

național al episcopiei maghiare, și că va mai putea spune odată, că noi ar trebui să înțelegem, că singura apărare împotriva acestei lovituri este părăsirea unirei. — Ori este o cauză și asta?!

Ce privește apoi mijloacele de împotrăvire, pe cari ne răzimăm, iată o mai spunem odată: este *tăria convingerilor noastre religioase*. Și-i rugăm pe domnii dela „L.” să creadă, că aceasta este un *fapt*, și nu vorbe. Afirmăția, că nu am avea mandat dela nime de-a vorbi în numele Bisericii unite, și mai ales, că n'am avea consimțământul obștei unite, nu merită răspuns. Ținem numai să mai spunem odată, că în cauza episcopiei maghiare avem și noi cel puțin atâta competență de-a vorbi, câtă are „Luceafărul”. *Redacția.*

TELEFON.

Manuscrisele nu se înapoiază.

G. Sân-Georgiu. 1. In anul curent, în zilele săptămânii dintre 9/22 și 16/29 Septembrie nu au fost evanghelii, fiindcă pe zilele comune, cari urmează după Dumineca a XVII dela Rusalii, nu sunt prescrise evangheliile anumite. „Înștiințarea despre cetirea evangheliilor peste tot anul” (Ev. ed. 1900 p. 285, col. I. al. 2) zice: »Iar săptămâna a XVII-a n'are evangheliile din cauză, că se cetește arare-ori, fără când are să se cetească și săptămâna aceasta, trebuie să ne întoarcem îndărăpt, și să cetim, de unde vom voi». — 2. Despre schimbarea Duminecii a V a lui Luca și despre urmarea neschimbată a evangheliilor lor de peste săptămână ne învață regula a II. și a IV. (I. c. p. 287).

O. Budapesta. Lamentările și amenințările ziarului »U» nu sunt puere; sunt temcinice, serioase și foarte îndreptățite. A venit publicul și i-a cerut și s'a rugat, să apară zilnic, ori cel puțin de 3 ori în săptămână. S'a făcut; dar se vede, prea mulți și-au uitat, că un ziar își are nevoile sale, pe cari trebuie să le impace, altcum moare. Prețul abonamentelor nu s'a achitat și nu se achită, datoriile se înmulțesc. Între atari împrejurări nu ne vom mira, dacă »Unirea» își va reduce aparițiile la una, ce, ales între împrejurările grele de acum, ar fi foarte trist. Cu *pomanagii*, cu oameni, cari primesc ziarul și nici nu-l returnează, nici nu-l plătesc — nu se poate face literatură și politică.

SUMARUL:

Redacția: Un nou cuvânt al Romei. — **Raphael Scapinelli:** Scrisoare către episcopii catolici ai Ungariei. — **Zenove Paclisan:** Locuit-au Români în Ardeal pe timpul venirii Ungurilor? — **Dr. Alexandru Rusu:** In jurul libertății de gândire. — **Simeon Zehan:** Ceva despre pomenile noastre după morți. — **Cronică:** George Barițiu despre edarea sf. Scripturi (sr.); Mișcare antialcoolică (sr.); Starea învățământului religios la Bulgari (an.); »Asociation Catholique de la Jeunesse Catholique» (an.). — **Cărți și reviste:** »Fahne Mariens» (an.); »Roma e L'Oriente» (an.); »Luceafărul» (Redacția). — **Telefon.**

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Membrii redacției.